

БЕЗРОБІТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПРОБЛЕМА ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

UNEMPLOYMENT AS A SOCIO-ECONOMIC PROBLEM OF THE BLACK SEA REGION OF UKRAINE

УДК 303.732.4

<https://doi.org/10.32843/bses.67-11>

Ревко А.М.

д.е.н., доцент,
професор кафедри соціальної роботи
Національний університет
«Чернігівська політехніка»

Гавриленко К.О.

магістрантка
Національний університет
«Чернігівська політехніка»

Revko Alona

Chernihiv Polytechnic National University

Gavrylenko Kateryna

Chernihiv Polytechnic National University

Стаття присвячена дослідженню феномена безробіття як соціально-економічної проблеми в регіонах України в умовах поширення коронавірусу. Встановлено, що людина, котра втратила роботу, зазнає втрат не тільки матеріального характеру, але й соціально-психологічного. Вона втрачає соціальний статус, у неї посилюється психологічна напруга, звужується коло спілкування. Обґрунтовано чинники, котрі спричиняють проблему безробіття в регіонах України. Досліджено територіальну структуру безробітного населення в регіонах України. Проаналізовано вікову структуру безробітного населення Причорноморського регіону України. Доведено, що безробіття є негативним явищем, оскільки не створює рівних можливостей для розвитку людського потенціалу населення Причорноморського регіону та його ринкової капіталізації. Запропоновано стратегічні засади подолання безробіття в регіонах України, що включає низку завдань, котрі сприяють розвитку людського потенціалу.

Ключові слова: безробіття, чинники безробіття, робоча сила, людський потенціал, соціально-економічні проблеми, Причорноморський регіон.

Стаття посвящена исследованию феномена безработицы как социально-экономической проблемы в регионах Украины в условиях распространения коронавируса. Установлено, что человек, потерявший работу, испытывает потери не только материального характера, но и социально-психологического. Он теряет социальный статус, у него усиливается психологическое напряжение, сужается круг общения. Обоснованы факторы, которые вызывают проблему безработицы в регионах Украины. Исследована территориальная структура безработного населения в регионах Украины. Проанализирована возрастная структура безработного населения Причерноморского региона Украины. Доказано, что безработица является негативным явлением, поскольку не создает равных возможностей для развития человеческого потенциала населения Причерноморского региона и его рыночной капитализации. Предложены стратегические основы преодоления безработицы в регионах Украины, что включает ряд заданий, способствующих развитию человеческого потенциала.

мической проблемы в регионах Украины в условиях распространения коронавируса. Установлено, что человек, потерявший работу, испытывает потери не только материального характера, но и социально-психологического. Он теряет социальный статус, у него усиливается психологическое напряжение, сужается круг общения. Обоснованы факторы, которые вызывают проблему безработицы в регионах Украины. Исследована территориальная структура безработного населения в регионах Украины. Проанализирована возрастная структура безработного населения Причерноморского региона Украины. Доказано, что безработица является негативным явлением, поскольку не создает равных возможностей для развития человеческого потенциала населения Причерноморского региона и его рыночной капитализации. Предложены стратегические основы преодоления безработицы в регионах Украины, что включает ряд заданий, способствующих развитию человеческого потенциала.

Ключевые слова: безработица, факторы безработицы, рабочая сила, человеческий потенциал, социально-экономические проблемы, Причерноморский регион.

The article is devoted to the study of the phenomenon of unemployment as a socio-economic problem in the regions of Ukraine in the context of the spread of coronavirus. It is established that a person who lost his job suffers not only material loss, but also socio-psychological. Person loses social status, the psychological tension increases, and the circle of communication narrows. The author's interpretation of the definition of unemployment as a socio-economic problem, which is characterized by forced unemployment of the economically active population, which arises as a result of imbalance in the labor market, caused primarily by economic crisis and ineffective socio-economic policy is proposed. The factors that cause the problem of unemployment in the Black Sea region of Ukraine are substantiated. Exogenous and endogenous factors of unemployment of the population of Ukraine are considered. The territorial structure of the unemployed population in the regions of Ukraine is studied. The age structure of the unemployed population of the Black Sea region of Ukraine is analyzed. Unemployment has been proven to be a negative phenomenon, as it does not create equal opportunities for the development of human potential of the population of the Black Sea region and its market capitalization. It is established that unemployment has a negative impact on all spheres of life in the country. Among the social consequences of unemployment are the strengthening of social tensions and deepening social inequality, the aggravation of the criminal situation in society, the marginalization of the population. Four phases of development of a specific crisis state, through which an unemployed person goes, are studied. Strategic principles for overcoming unemployment in the regions of Ukraine are proposed, which includes a number of tasks that contribute to the development of human potential. In particular, there are: increasing public access to information; development of dual education; increasing the attractiveness of vocational education among young people; formation of conditions for lifelong learning.

Key words: unemployment, unemployment factors, labor force, human potential, socio-economic problems, Black Sea region.

Постановка проблеми. Безробіття як соціально-економічна проблема регіонів України має значний негативний вплив на всі сфери життєдіяльності людини. На превеликий жаль, ситуація з поширенням коронавірусу тільки погіршила ситуацію. Значна частина населення регіонів України загалом та Причорноморського регіону зокрема в період локдауну залишилась без роботи, адже значна частка бізнесу змушена була призупинити або взагалі припинити свою діяльність. Згідно з даними Міжнародної організації праці, пандемія COVID-19 може спричинити гірші наслідки для світового ринку праці, ніж фінансова криза 2008–2009 років. Науковці зауважують, що ця ситуація може призвести до скорочення 25 мільйонів робочих місць у світі.

Людина, котра втратила роботу, зазнає втрат не тільки матеріального характеру, але й соціально-психологічного. Вона втрачає соціальний статус, у неї посилюється психологічна напруга, звужується коло спілкування. У такій ситуації особистість не знає, що робити, часто діє хаотично, без заздальгидь визначеної мети. З огляду на це саме соціальна допомога та психологічна підтримка осіб під час пошуку роботи є необхідною умовою їх швидкого і ефективного працевлаштування у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безробіття в регіонах України та особливості надання допомоги особам під час пошуку роботи є актуальною проблемою сьогодення, адже рівень

безробіття, на превеликий жаль, має негативну тенденцію до збільшення протягом останніх років.

Вирішенням проблем безробіття населення регіонів України загалом та Причорноморського регіону зокрема займалися такі вчені, як Л. Абалкін [1], М. Балджи [2], Д. Богиня [3], М. Ведерніков [4], О. Герасименко [5], В. Данюк [5], Л. Долгова [3], Д. Ковальов [8], А. Колот [5], Г. Куліков [3], Е. Лібанова [9], Л. Лісогор [3], С. Мочерний [10], О. Петровська [11], В. Шамота [3], М. Юдіна [4], Н. Яценко [15], Я. Яковенко [15].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження феномена безробіття як соціально-економічної проблеми в регіонах України в умовах поширення коронавірусу.

Важливим завданням у межах статті є дослідження територіальної та вікової структури безробітного населення Причорноморського регіону України, більш того, визначення чинників, котрі спричиняють безробіття, та шляхів їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трактуння поняття «безробіття» має різні наукові підходи. Так, учений С. Мочерний визначає безробіття як соціальне явище, за якого певна кількість працездатних осіб не має змоги знайти роботу [10]. Проте Л. Абалкін зауважує, що безробіття – це перш за все ситуація в економіці, відповідно до якої частина економічно активного населення регіону не може застосувати наявну робочу силу [1]. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення», безробіття розглядається як соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування [7]. З огляду на вищезазначене безробіття в Україні – це насамперед соціально-економічна проблема, котра характеризується вимушеною незайнятістю частини економічно активного населення, що виникає в результаті порушення рівноваги на ринку праці, спричиненої перш за все економічною кризою, а також неефективною соціально-економічною політикою.

Важливо зауважити, що до чинників, котрі спричиняють проблему безробіття в регіонах України, слід віднести такі:

1) зниження темпів економічного розвитку, а також економічні кризи, в тому числі спричинені пандемією;

2) структурні зрушення в економіці, котрі приводять до масштабних змін у структурі попиту та пропозиції на робочу силу;

3) науково-технічний прогрес, котрий збільшує диспропорції між попитом і пропозицією робочої сили;

4) інфляція, котра викликає зниження реальних доходів населення регіонів та скорочення капітальних вкладень, що зумовлює збільшення пропозиції зі зменшенням попиту на робочу силу;

5) співвідношення цін на фактори виробництва, котре веде до переважання працеощадних технологій;

6) сезонні коливання виробництва, котрі викликають зміни у попиті на робочу силу;

7) недостатній сукупний попит.

Більш того, для регіонів України характерними є якісна невідповідність пропозиції робочої сили потребі в ній; недосконале трудове законодавство; низька мобільність робочої сили; недостатня інформація про вільні робочі місця; низький рівень і статус системи освіти, професійної підготовки та перепідготовки.

Слід відзначити, що Н. Яценко та Я. Яковенко виділяють дві групи чинників безробіття, а саме екзогенні та ендегенні. До екзогенних науковці відносять чинники, котрі пов'язані із зовнішніми впливами. До ендегенних вчені відносять чинники, котрі пов'язані з внутрішніми процесами [15]. Більш того, одними з головних екзогенних чинників безробіття дослідники вважають диспропорцію між попитом та пропозицією фахівців на ринку праці; недосконалість національного законодавства щодо проблем зайнятості; розрив між вимогами роботодавців і рівнем підготовки молодих випускників закладів освіти; недосконалість територіальної структури соціально-економічного розвитку України.

Так, за даними Державної служби зайнятості України, станом на 25 січня 2021 року в Україні було зареєстровано 485,3 тис. безробітних. Якщо порівнювати кількість безробітних на цю дату в минулому місяці, то ця цифра підвищилась на 33%. Це лише офіційні дані, в дійсності ця цифра значно вища.

Територіальна структура безробітного населення в регіонах України у 2020 році представлена на рис. 1. Найбільша чисельність безробітного населення спостерігалась у Дніпропетровському (129,0 тис. осіб), Донецькому (124,1 тис. осіб), Львівському (84,9 тис. осіб) та Запорізькому (84,4 тис. осіб) регіонах України.

Важливо зазначити, що в Причорноморському регіоні України, котрий включає Одеську, Херсонську та Миколаївську області, спостерігалась така кількість безробітного населення: Одеська область мала 75,9 тис. осіб, Миколаївська – 57,4 тис. осіб, Херсонська – 55,6 тис. осіб. Варто зазначити, що порівняно з 2019 роком у Одеській області кількість безробітного населення зросла на 11,8 тис. осіб, або майже на 16% (рис. 2).

Вікова структура безробітного населення Причорноморського регіону України у 2020 році представлена на рис. 3. Так, у Миколаївській області найбільшу кількість безробітних складає населення віком 15–34 років. Зростання безробіття в молодіжному сегменті зумовлено проблемами пошуку першого місця роботи, відсутності досвіду роботи,

Рис. 1. Чисельність безробітного населення в регіонах України у 2020 році, тис. осіб

Джерело: розроблено авторами на підставі даних Державної служби статистики України [13]

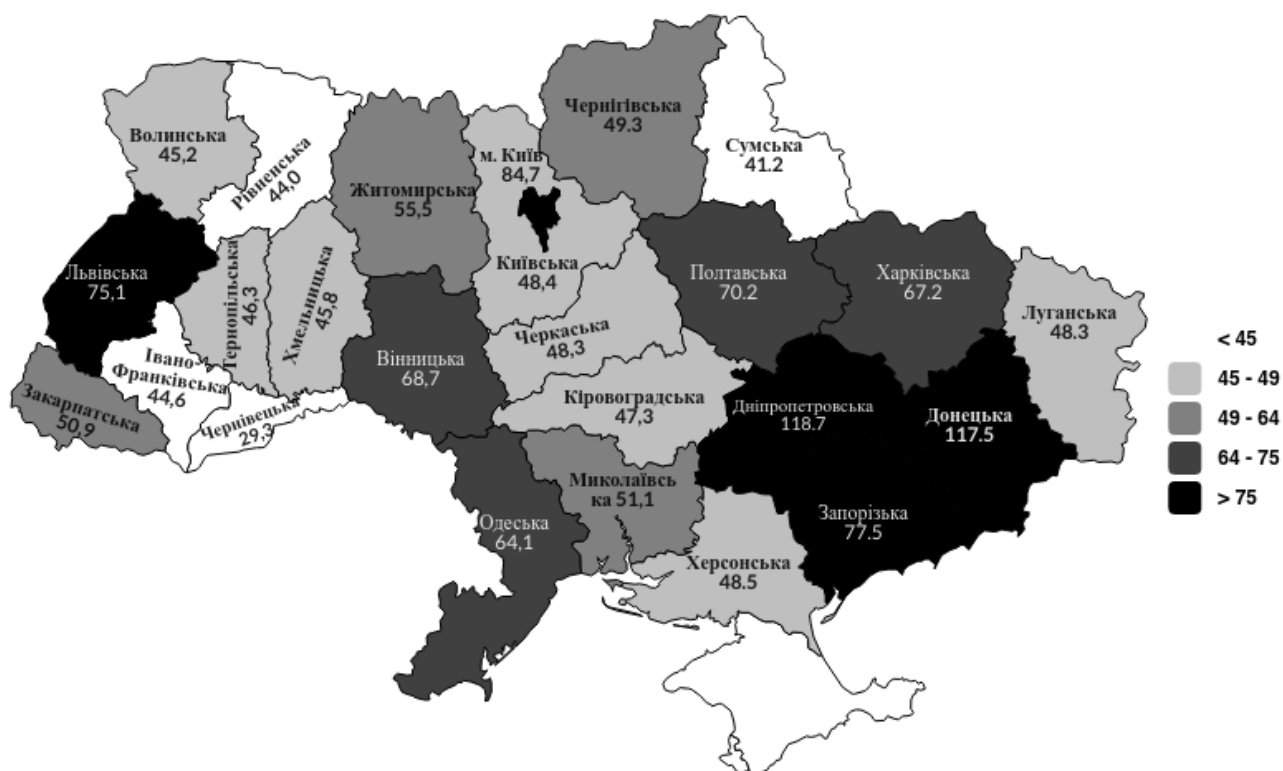

Рис. 2. Чисельність безробітного населення в регіонах України у 2019 році, тис. осіб

Джерело: розроблено авторами на підставі даних Державної служби статистики України [6]

а іноді невідповідністю кваліфікації, що викликає збільшення зайнятості в «тіньовий» сфері економіки.

Більш того, в Одеській та Херсонській областях найбільшу кількість безробітних складає населення віком 34–49 років. Це явище перш за все зумовлено поширенням коронавірусу та карантинних заходів, котрі сприяли призупиненню або взагалі припиненню діяльності значної частки бізнесу. Це є негативним явищем, оскільки не створює рівних можливостей для розвитку людського потенціалу населення Причорноморського регіону та його ринкової капіталізації [12, с. 132].

Слід зауважити, що безробіття населення регіонів України негативно впливає на всі сфери життя країни. Так, серед соціальних наслідків безробіття слід виокремити посилення соціальної напруги та поглиблення соціальної нерівності, загострення кримінальної ситуації у суспільстві, маргіналізацію населення. У сфері медицини безробіття також залишає значний негативний відбиток. Так, медики зауважують, що безробіття призводить до зростання кількості різноманітних захворювань (насамперед психічних), поширення алкоголізму та наркоманії.

У ситуації втрати місця роботи особистість не має готових культурно-нормативних варіантів адаптивної поведінки. З огляду на це вітчизняні та зарубіжні вчені виділяють такі чотири фази розвитку специфічного кризового стану, через які проходить людина [14]:

1) стан невизначеності, шоку, дезорієнтації, котра виникає внаслідок втрати роботи; найсильнішим патогенним фактором є не лише втрата робочого місця, але й загроза подальших негативних наслідків цієї події;

2) стан душевного та емоційного підйому, котрий зумовлюється ілюзією незалежності та

намаганням конструктивно адаптуватися до ситуації, що склалася; протягом перших тижнів чимало людей відчують полегшення і навіть радість через наявність вільного часу, у них поліпшується самопочуття, вони активно починають пошуки нового робочого місця;

3) психологічний стан особистості погіршується після шести місяців незайнятості, активність особистості починає знижуватися; виявляються деструктивні зміни, котрі стосуються фінансових можливостей, здоров'я, психіки, соціального стану людини; на цій фазі у людини змінюються інтереси, можуть з'явитися шкідливі звички;

4) людина відчуває свою безпорадність і перестає фактично шукати нову роботу, вона адаптується до ситуації безробіття.

Таким чином, безробіття спричиняє цілу низку соціально-економічних проблем, таких як матеріальні труднощі, пов'язані з втратою постійного джерела доходів; соціальні, тобто втрата соціального статусу; психологічні, зокрема ситуація невизначеності, втрата життєвих перспектив. Зазначені проблеми провокують появу численних психосоматичних хвороб, знижують якість життя родини безробітного. Отже, безробітні потребують особливого соціального захисту і є особливою групою клієнтів соціальної роботи.

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження феномена безробіття в регіонах України в умовах поширення коронавірусу дає змогу дійти висновку, що безробіття – це соціально-економічна проблема, за якої певна частка економічно активного працездатного населення перебуває у безперервних пошуках роботи, що пов'язано з відсутністю відповідних робочих місць для цієї категорії незайнятих громадян. Безробітні у Причорноморському регіоні України складають неоднорідну

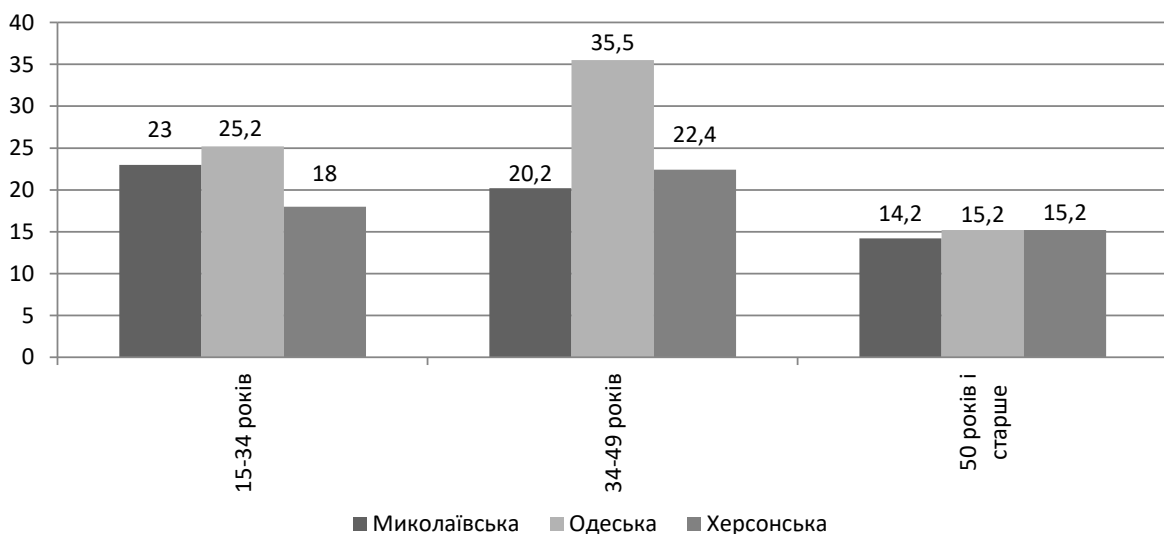

Рис. 3. Вікова структура безробітного населення в Причорноморському регіоні України у 2020 році, тис. осіб

Джерело: розроблено авторами на підставі даних Державної служби статистики України [13]

групу населення, перш за все це особи віком від 34 до 49 років, котрі потребують особливого соціального захисту та підтримки, оскільки випробовують чимало матеріальних та соціальних проблем. Безробіття сприяє тому, що втрачається соціальна цінність і значущість особистості, руйнуються її моральні й духовні орієнтири. Здебільшого безробітний почувається зайвим, надлишковим резервом праці, опиняється сам на сам із проблемами забезпечення себе та своєї сім'ї, а звичайне життя у такому разі перетворюється на процес виживання.

Стратегічні засади подолання безробіття в регіонах України має включати такі завдання, що сприяють розвитку людського потенціалу:

- підвищення доступу громадськості до інформації;
- розвиток дуальної освіти;
- підвищення привабливості професійно-технічної освіти серед молоді;
- формування умов для освіти впродовж життя.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абалкин Л. Экономические и социальные последствия безработицы. *Вопросы экономики*. 2002. № 11. С. 45–49.
2. Балджи М. Проблеми безробіття та підвищення рівня життя населення в Одеському регіоні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2013. № 4. Т. 2 (202). С. 188–193.
3. Богиня Д., Куліков Г., Шамота В., Лісогор Л., Долгова Л. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати. Київ : НАН України, Інститут економіки, 2001. 300 с.
4. Ведерніков М., Юдіна М. Сучасні аспекти формування моделі ринку праці в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 22. С. 154–158.
5. Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення : монографія / А. Колот, В. Данюк, О. Герасименко та ін. Київ : КНЕУ, 2017. 504 с.
6. Статистична інформація / Державна служба зайнятості України. URL: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>
7. Про зайнятість населення : Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 24. Ст. 24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
8. Ковальов Д. Ринок праці Херсонської області та ризики його функціонування. *Агросвіт*. 2019. № 7. С. 37–42.
9. Людський розвиток в Україні. Інноваційні види зайнятості та перспективи їх розвитку : колективна монографія / за ред. Е. Лібанової. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України, 2016. 328 с.
10. Мочерный С. Экономическая теория. Москва : Книга-сервис, 2003. 416 с.
11. Петровська О. Оцінка людського потенціалу Одеського регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 25. Ч. 2. С. 68–72.

12. Ревко А. Освітня домінанта у парадигмальному вимірі соціогуманітарного простору регіону : монографія. Чернівці : Видавець Брагінець О., 2019. 354 с.

13. Робоча сила України 2020 : статистичний збірник / відп. за вип. О. Вишневська. Київ : Державна служба статистики України, 2020. 190 с.

14. Способи підвищення соціально-адаптивних можливостей людини в умовах переживання наслідків травматичних подій / наук. ред. Т. Титаренко. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2017. 80 с.

15. Яценко Н. Причини безробіття молоді в Україні. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2013. Вип. 1. С. 143–147.

REFERENCES:

1. Abalkin L. (2002) Ekonomicheskie i sotsialnye posledstviya bezrobotitsy [Economic and social consequences of unemployment]. *Voprosy ekonomiki*, no. 11, pp. 45–49.
2. Baldzhy M. (2013) Problemy bezrobittia ta pidvyschennia rivnia zhyttia naselennia v Odeskomu rehioni [Problems of unemployment and improving the living standards of the population in the Odessa region]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 4, vol. 2 (202), pp. 88–193.
3. Bohynia D., Kulikov H., Shamota V., Lisohor L., Dolhova L. (2001) Sotsialno-ekonomichniyi mekhanizm rehuliuвання rynku pratsi ta zarobitnoi platy [Socio-economic mechanism of labor market regulation and wages]. Kyiv: NAN Ukrainy. In-t ekonomiky. (in Ukrainian)
4. Vedernikov M., Yudina M. (2017) Suchasni aspekty formuvannia modeli rynku pratsi v Ukraini [Modern aspects of labor market model formation in Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, no. 22, pp. 154–158.
5. Kolot A., Daniuk V., Herasymenko O. (2017) Hidna pratsia: imperatyvy, ukraïnski realii, mekhanizmy zabezpechennia [Decent work: imperatives, Ukrainian realities, mechanisms of provision]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
6. Derzhavna sluzhba zajnjatosti Ukraïny. Staty-stychna informacija. URL: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>
7. Zakon Ukraïny "Pro zajnjatistj naselennja" [Law of Ukraine "On Employment"]. *Vidomosti Verkhovnoji Rady (VVR)*, 2013, № 24, st. 24.
8. Kovalov D. (2019) Rynok pratsi Khersonskoi oblasti ta ryzyky yoho funktsionuvannia [Labor market of Kherson region and risks of its functioning]. *Ahrosvit*, no. 7, pp. 37–42.
9. Libanova E. (ed.) (2016) Liudskiy rozvytok v Ukraini. Innovatsiini vydy zainiatosti ta perspektyvy yikh rozvytku [Human development in Ukraine. Innovative types of employment and prospects for their development]. Kyiv: In-t demohrafii ta sotsial. doslidzh. im. M. Ptukhy NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
10. Mochernyy S. (2003) Ekonomicheskaya teoriya [Economic theory]. Moscow: Kniga-servis. (in Russian)
11. Petrovska O. (2019) Otsinka liudskoho potent-sialu Odeskoho rehionu [Assessment of human potential of the Odessa region]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni*

ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo, vol. 25, p. 2, pp. 68–72.

12. Revko A. (2019) Osvitnja dominantna u paradyghmaljnomu vymiri socioghumanitarnogho prostoru rehionu [Educational dominant in the paradigmatic dimension of socio-humanitarian space of the region]. Chernihiv: Vydavecj Braghynecj O. (in Ukrainian)

13. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrajinjy (2020) Robocha syla Ukrajinjy 2020. Statystychnyj zbirnyk. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrajinjy.

14. Tytarenko T. (ed.) (2017) Sposoby pidvyshhennja socialjno-adaptyvnykh mozhyvostej ljudyny v umovakh perezhyvannja naslidkiv travmatychnykh podij [Ways to increase the social and adaptive capabilities of man in terms of experiencing the consequences of traumatic events]. Kropyvnyckyj: Imeks-LTD. (in Ukrainian)

15. Jacenko N. (2013) Prychyny bezrobittja molodi v Ukrajinjy [Causes of youth unemployment in Ukraine]. *Visnyk Kremenuchckogho nacionalnogho universytetu imeni Mykhajla Ostroghradsckogho*, vol. 1, pp. 143–147.